

"מזרח תיכון חדש" אחת עשרה תערוכות 1998-1999

קרן היינריך בל- תל אביב

אוצרת: טל בן צבי

אתר התערוכה: <http://www.hagar-gallery.com/exhibitions.html>

נחלת בנימין, מקום פעולה,

טקסט: טל בן צבי

"קרן היינריך בל", המשדד והגלריה, ממוקמים ברחוב נחלת בנימין שבדרום-מרכז תל אביב. מחלון הגלריה, קומה א', ניתן לצפות במדרחוב נחלת בנימין, המסתיים בפינת הרחוב. בימי שלישי ושישי מתקיים השוק במדרחוב. ביום שישי, שטוף שמש, יבקרו במדרחוב יותר מעשרת אלפים בני אדם. באותו יום שטוף שמש יבקרו בגלריה רק עשרות בודדות של שוחרי אמנות.

בכל יום שישי, חוזרים אלפי אנשים ממדרחוב נחלת בנימין לביתם, כשבדים אובייקט קטן של יופי, על פי הגדרתם. משהו קטן לבית, עבודת יד המגלמת עבורם ערכים של אסתטיקה, יופי וייחודיות. היחס בין אומנות לאמנות, בין מוצרים לייפוי וקישוט הבית לבין עבודות האמנות בחלל הגלריה מקבל ממד אירוני.

על רצף ההליכה מהמדרחוב והעלייה לגלריה עולה בדעתי להחליף בין מושאי המבט: לפזר במדרחוב דוכני אמנות, ואילו בגלריה הלבנה להציג מוביילים עשויים פרווה צבועה וחרוזי פלסטיק.

באופן נעשה פרוייקט התרבות החזותית - כפרוייקט מיובא, מערבי בעיקרו, כפי שהוא בא לידי ביטוי בווידיאו ארט, במיצג, במיצב, ובצילום - חלק מהתרבות הישראלית? עד כמה הוא חלק מסדר יומה של תושבת תל אביב, בדרכה לתיאטרון, לקולנוע או לחנות הספרים? האם תפקיד האמנות הוא להעניק רגע אחד של יופי או לייצר רגע פוליטי, רגע של מודעות? האם אוכל אי פעם לדרוש יותר מרגע? אולי שניים? מקסימום חמש דקות, זמן צפייה ממוצע בגלריה תל אביבית נחשבת.

גלריית "קרן היינריך בל" קיימת כשנה וחצי. במהלך תקופה זו הצליחה הגלריה לייצר מקום בשדה האמנות הישראלי לאמנות ישראלית צעירה, לאמנות נשים ולאמנות פלסטינית. קהל אוהד וקבוע ובו אמנים ותיקים וצעירים, סטודנטים לאמנות, אוצרים, מבקרי אמנות וקהל שוחר אמנות מלווה את פעילותה.

כאוצרת אני פועלת בתחושת מחנק תמידית. בתחושה שהאמנות שאותה אני מציגה מתקיימת בשוליים של התודעה החברתית-תרבותית-פוליטית של החברה בה אני חיה. מספר הגלריות המצומצם, חוסר התקציבים וחוסר העניין הציבורי הכללי של הקהל הישראלי באמנות פלסטית, מייצר את הפעילות שלי כמעט כמו עוד סוג של "אחרות".

בצמוד לחלל הגלריה במשרדי "קרן היינריך בל" קיים חדר ישיבות, המארח מידי יום סדנאות של ארגונים שונים: ארגוני זכויות אדם, איכות סביבה וארגוני נשים. המשתתפים בסדנאות צופים בתערוכות המוצגות במקום. זוהי הזדמנות נדירה עבורי להרחיב את קהל היעד. חדר הישיבות כמקום מפגש אידיאולוגי-פוליטי מגוון מקרין על חלל הגלריה, והצגת האמנות בגלריה נחווית כחלק מרשימת זכויות אדם. כלומר, זכותו של האמן להביע את עמדתו, להציג את נקודת המבט שלו במרחב ציבורי, היא זכות אדם בסיסית. במקום המפגש בין הפרטי לציבורי, במקום ההצגה של מעשה האמנות כמעשה במרחב הציבורי, גלריית "קרן היינריך בל" מסתמנת כמקום פוליטי.

במהלך 1998-1999 הוצגו בגלריה אחת עשרה תערוכות. מתוכן, עשר היו של אמניות נשים ושלוש עסקו באמנות פלסטינית. הקטלוג איננו תיעוד כרונולוגי של התערוכות אלא הצעה לקריאה מחדשת שלהן, תוך שימת דגש על המשותף להם ועל יחסי הגומלין ביניהן.

חלקו הראשון של הקטלוג הוא ניסיון למקם ולמפות את מרחב המחיה האינטימי של אמניות יוצרות - מקום מגוריהן, המרחב התרבותי והאמנותי בו הן פועלות, וכל זאת ביחס ישיר למושג "המקומיות": פה אני חיה, פה אני פועלת, פה אני עובדת, פה אני יוצרת.

מונח ה"מקומיות" מתייחס קודם כל למקום בו נוצרת יצירת האמנות. אמנות הנוצרת במדינת לאום מקבלת את הלגיטימיות שלה ומאופיינת כ"מקומית" תוך שהיא מדגימה את הדרך בה היא מבטאת את רוח המקום. הפרוייקט הלאומי, היוצר חפיפה בין מרחב גיאוגרפי לבין זהות לאומית-חברתית-אמנותית, מכונן את עצמו על ידי אימוץ יצירת האמנות המאופיינת כמקומית ביחס לאותו מרחב גיאוגרפי.

אמנות פלסטינית ואמנות ישראלית נוצרות ביחס למרחב גיאוגרפי חופף: השטח שבין חוף הים התיכון ממערב, הירדן ממזרח, לבנון מצפון, ומצרים מדרום. אולם בעוד המקום הוא אחד, מתכתב מונח המקומיות של כל אמנות עם "רוח מקום" אחרת, ועם סוגים שונים של "אותנטיות" ו"מקומיות". במרכז התערוכות: "מזרח תיכון חדש", טל מצליח, "ריפונזלינה", ג'ומאנה אמיל עבוד, תהליכים של חונכות, הכרה והתוודעות לתרבות מקומית-ערבית. עבור ג'ומאנה אמיל עבוד, מנקודת מבט של מהגרת השבה הביתה, זהו תהליך חיברות רטרואקטיבי, בדיוני, הבונה את זהותה במרחב הפלסטיני שהיא מתארת. עבור טל מצליח, אמנית ישראלית המתגוררת בדרום תל אביב,

בתערוכה "עומס יתר" של פאתן נאסטאס וג'ברא מתואסי, ובתערוכה "ואדי סאליב בתשעה שערים", אחלאם שיבלי ישנו שימוש בחומרים דוקומנטריים-ריאליסטיים. ב"עומס יתר", בתיעוד העיר בית לחם והמדבר הסובב אותה וב"ואדי סאליב בתשעה שערים", בצילום החפצים הנטושים בואדי סאליב בחיפה.

התערוכה "אחד העם" של קרן עמירן הנה פרוייקט תיעוד דוקומנטרי של 28 רחובות אחד העם ברחבי הארץ. הצילומים חושפים את חוסר היכולת להבחין ולמקם את הרחובות המצולמים בהקשר גיאוגרפי ספציפי. בפרוייקט ה"ישראלי" של קרן עמירן משמש הצילום הדוקומנטרי, כלי מטרה לחקר האמת על הקשר בין מושג המקומיות לממצאים על פני השטח. בעבודות הפלסטיניות מתקיים פער בין החומרים הדוקומנטריים-ריאליסטיים במובהק, לבין הדרך הסיפורית בדיונית בה הם באים לידי ביטוי: ב"ואדי סאליב בתשעה שערים", מעצם הופעת הצילומים בספרים כחלק מנרטיב סיפורי וב"עומס יתר" כמסע בדיוני המתכתב עם מסע הבריחה כנרטיב נוצרי בחייו של ישו.

בחלקו השני של הקטלוג, משמש קנה המידה של הגוף הפיזי כאמצעי לשיבוש ו-או הגדרת המרחב בו הגוף מתקיים. תפיסת הגוף נעשית דרך מתווכים: אמצעים טכנולוגיים או פסאודו-מדעיים כמו צילום, הדמיית מחשב, ומערכת אלקטרו מגנטית.

בתערוכה "צילום בגודל לא רע", רותי נמט וזויה צרקסקי בונות חלל מיניאטורי ומגדילות אותו ביחס לקנה המידה של גופן. החלל הפיקטיבי הנוצר בצילום מייצר עבור הצופה, העומד בחלל הגלריה, דיסאוריינטציה הנובעת בעיקר מהעובדה שאין לצופה כל אינדיקציה לגבי הגודל הממשי של האובייקטים שבצילום. בתערוכה של רן נחמיאס, "אתר השראה גופני", העבודה יוצרת מערך יחסים פתוח, ולכן לא צפוי מראש, בין הפעולה של הצופה לבין התגובה של המחשב. אולם הצופה לא יכול לייצר רצף של תגובות קוהרנטיות או קבועות, והתחושה לגבי האינטראקטיביות הנוצרת היא של משבר. ובתערוכה "בציבור", של נטי שמיע עופר, העבודה היא פונקציה של מידת היחס בין גוף האדם לאובייקטים בחלל נתון כפי שהוגדרו בהדמיית מחשב.

בחלקו השלישי של הקטלוג מצבי טרנספורמציה, סינתזה ושינוי החושפים את ארעיותו של הגוף הפיזי.

בתערוכה "הבאה בימים" טל שושן עוסקת במניפולציה גופנית, במהלכה היא חשה כאב, מחנק, חוסר נוחות קיצונית עד איבוד שליטה. הפסלים של דנוש לחמן בסדרה "משקעים", הדמות (הזקנה) והאובייקט (הכסא) הופכים להיות יישות אחת. הסינתזה בין הדמות לבין המקום מובילה לרגע ההיעלמות, כהכנה לקראת המוות. בתערוכה "עומקים", קים דניאלי מצלמת את עצמה בעירום, בהריון בבריכה, ואת בתה בעת אחת הרחצות הראשונות בחייה. בין הילדה שרק נולדה - לבין האשה העתידה ללדת, מתקיים סימון של שותפות גורל, של שרשרת הולדה, לידה ומוות שבבסיס החוויה הנשית.

במרכז התערוכות בחלקו השני והשלישי של הקטלוג נמצא הגוף הפיזי. יש בעובדה זו טענה לאוניברסליות. הגוף הפיזי הוא נושא מרכזי באמנות מערבית - פוסטמודרנית. לפי נקודת המבט זו, הגוף הינו שדה פעולה המשקף תודעה תרבותית אנושית של מצב פוסטמודרני שבבסיסו מצבי ארעיות שינוי ומשבר.

אולם, מצבי הפרוק של הגוף חושפים שם (במערב) ופה (במזרח התיכון) את המקום בו הגוף הפיזי חי ומתנהל. באופן פרדוכסלי התמקדות בגוף הפיזי, דווקא במצבי פירוק ומשבר, חושפת, מייצרת ומעצימה את המקומיות ביתר שאת.

במהלך חודש דצמבר 1999, ביצעה טל שושן כשמונה מיצגים, כשהיא עומדת על אדן החלון בגלריה, ממנו נשקף המדרחוב ברחוב נחלת בנימין, ומספרת את סיפורה לקהל ברחוב. כל יום שישי בצהרים, במהלך המיצג, הצטרפו קונים משוק המדרחוב לסוחרים ולקהל ברחוב שצפה במיצג. העובדה שגופה היה מוטה באלכסון לעבר הרחוב, תלוי לא תלוי, על סף התאבדות או נפילה, מבטא נואשות של הגוף לצאת מגבולות עצמו ולומר משהו במרחב הציבורי, גרם לאנשים ברחוב לבטא רצון להציל אותה, להבין אותה, לאהוב אותה.

מעשה האמנות כמעשה של התערבות ומעורבות במרחב הציבורי יצא לרחוב. בינתיים, אם כן, הוא לא לבד.

מתוך: בן צבי, טל, 2000. *מזרח תיכון חדש - 11 תערוכות יחיד בגלריה קרן היינריך בל*, הוצאת עמותת הגר, עמודים 4-8